

Тернопільський
обласний
краєзнавчий
музей

Матеріали Всеукраїнської
науково-краєзнавчої конференції

« **ТРАДИЦІЇ** **КРАЄЗНАВСТВА:** *регіональний аспект* »

(до 110-річчя Тернопільського
обласного краєзнавчого музею)

Тернопільська обласна військова адміністрація

Департамент культури та туризму
Тернопільської обласної військової адміністрації

Тернопільський обласний краєзнавчий музей

Тернопільська обласна організація
Національної спілки краєзнавців України

Державний архів Тернопільської області

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Тернопільське міське об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта»
імені Тараса Шевченка

Тернопільський обласний комунальний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ТРАДИЦІЇ КРАЄЗНАВСТВА: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

**Матеріали Всеукраїнської
науково-краєзнавчої конференції
(до 110-річчя Тернопільського обласного краєзнавчого музею)
20–21 квітня 2023 року**

Тернопіль
2023

УДК 069:908](477.84)(06)

Т 65

Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Тернопільського обласного краєзнавчого музею
(протокол № 6 від 09.10.2023 р.)

Традиції краєзнавства: регіональний аспект (до 110-річчя Тернопільського обласного краєзнавчого музею) : матеріали Всеукр. наук.-краєзн. конф., м. Тернопіль, 20–21 квіт. 2023 р. Тернопіль : Тернопільський обласний краєзнавчий музей, 2023. 430 с.; 372 іл.

Рецензент: *Бармак М. В.* – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Редакційна колегія: *Кульчицька О. В.* – завідувач художньо-рекламного відділу ТОКМ, *Костюк С. В.* – завідувач науково-методичного відділу ТОКМ, голова ТОО НСКУ, *Ленчук І. М.* – головний зберігач фондів ТОКМ, *Лукач В. В.* – завідувач відділу нової та новітньої історії ТОКМ, *Крупницька О. Б.* – старший науковий співробітник художньо-рекламного відділу ТОКМ.

Відповідальні за випуск: *Шатарський Я. Д.* – директор ТОКМ, *Чеканова Н. Б.* – заступник директора з наукової роботи ТОКМ, *Гаргай І. Я.* – учений секретар ТОКМ.

У збірник увійшли наукові статті та доповіді Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Традиції краєзнавства: регіональний аспект», присвяченої 110-річчю Тернопільського обласного краєзнавчого музею. Дослідження розкривають маловідомі сторінки історії музейної справи в Україні, зокрема Тернопільщини, висвітлюють науковий доробок музейних працівників на основі вивчення та популяризації фондів колекцій. Наукове зібрання демонструє значущість, актуальність і невичерпність питань історичної спадщини краю.

Видання адресоване широкій аудиторії дослідників краєзнавства, а також усім шанувальникам української культури та мистецтва.

Усі матеріали збірника подаються у редакції авторів.
Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен
та інших даних несуть автори статей.

© Тернопільський обласний краєзнавчий музей, 2023

З М І С Т

ІСТОРІЯ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ

13

Музей у Тернополі: історія заснування та розвитку у 1907–1947 роках
Гаврилюк Олег

19

Тернопільський обласний краєзнавчий музей: 1940-ві роки
Гайдукевич Ярослава

36

Сучасна будівля Тернопільського обласного краєзнавчого музею
Куницький Сергій

40

Медведівський краєзнавчий музей: з історії створення та діяльності
Діденко Яніна, Макарюк Віта

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ МУЗЕЙНОЇ ЕКСПОЗИЦІЇ ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ В КОНТЕКСТІ УМОВ СЬОГОДЕННЯ

47

Естетика інтер'єру. Тернопільський обласний краєзнавчий музей
Крупницька Оленка

57

Художнє оформлення експозиційної зали відділу природи Тернопільського обласного краєзнавчого музею
Баран Антоніна

60

Митець Орест Скоп та його вклад у створення експозиції Тернопільського обласного краєзнавчого музею
Пукач Володимир

63

**До 40-річчя відкриття експозиції
Тернопільського обласного краєзнавчого музею
(1982–2022)**

Катеринюк Любов

68

**Боротьба за незалежність.
Нові експозиції на вимогу часу**

Бойко Наталія

ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА: СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

73

**Історична спадщина та музейництво у журналі
«Наша спадщина»**

Левик Андрій

77

Символи Тербовлянського району

Гречило Андрій

81

**Каменотесний промисел Поділля кінця XIX – початку
XX століть**

Главацька Людмила

86

Розвиток краєзнавства на Бучаччині

Легка Лариса

89

**Бережанський краєзнавчий музей в процесі нового
топотворення міста**

Проців Микола

94

**Палац у Струсові – архітектурна, історична та культурна
пам'ятка України**

Капуста Андрій

102

**Клеймована цегла з Микулинець
як історична спадщина.**

Перспектива створення музею цегли в Микулинцях

Капуста Андрій

109

**Роль Ігоря Герети
у заснуванні та розвитку
етнографічно-меморіального музею
Володимира Гнатюка у селі Велеснів**

Петрик Юрій

113

**Видавничі традиції Тернопільського обласного
краєзнавчого музею**

Костюк Степан

115

«Радянізація» шкільництва на Тернопільщині в перші роки радянської влади (1939–1941). Репресивні методи «перевиховання» української патріотичної молоді
Левенець Любов

ФОНДОВІ КОЛЕКЦІЇ ТА ЇХ ЗБЕРЕЖЕННЯ

122

Особливості комплектування колекції Національного музею історії України у 1970–1980-х роках (на прикладі зразків продукції підприємств Тернополя)
Якубець Альона

127

Унікальна колекція рідкісних пам'яток матеріальної та духовної культури із фондів Тернопільського обласного краєзнавчого музею
Ленчук Ірина

133

Бідон та листівки, що в ньому зберігалися, з колекції Національного музею історії України, як свідчення діяльності підпільних друкарень ОУН на Тернопільщині
Кохан Олена

137

Колекція хатніх меблів з Тернопільщини у фондовій збірці Національного музею народної архітектури та побуту України
Дубина Руслан

142

Фондові колекції Збаразького краєзнавчого музею в збірках Національного заповідника «Замки Тернопілля»
Чайка Володимир

145

Фонди Бережанського краєзнавчого музею в умовах воєнного стану
Порохняк Вікторія

150

Книжкові пам'ятки у фондах Тернопільського обласного краєзнавчого музею
Ковальчук Світлана

154

Історична спадщина села Коцюбинці та її збереження в музейних експозиціях
Гринюка Богдан

157

Природничі колекції Тернопільського обласного краєзнавчого музею: історія формування та сучасність
Баран Антоніна

162

**Домоткані пояси
з колекції Комунального закладу культури
«Хмельницький обласний краєзнавчий музей»**
Стрижак Ніна

166

**Колекція борщівських жіночих сорочок
у фондах Тернопільського обласного
краєзнавчого музею**
Завіша Галина

172

**Прикраси до жіночого народного строю
(за матеріалами збірки фондів
Тернопільського обласного краєзнавчого музею)**
Луцька Марія

179

**Хрест як основний символ
християнської релігії
(колекція дерев'яних ручних хрестів з фондів
Тернопільського обласного краєзнавчого музею)**
Українець Наталія

184

**Печери Тернопільщини:
дослідження та популяризація
(на основі фондових матеріалів
Тернопільського обласного краєзнавчого музею)**
Сута Леся

188

**Збруцький ідол – рідкісна пам'ятка язичницького
слов'янського культу (на матеріалах фондової збірки
Тернопільського обласного краєзнавчого музею)**
Вдовин Любов

191

**Артефакти із солярними знаками
черняхівської культури та періоду княжої Русі**
Бачинська Вікторія

197

**Фалеристика визвольних змагань 1917–1921 років у
фондах Тернопільського обласного краєзнавчого музею**
Пукач Володимир

203

**«Віденська серія» марок
Української Народної Республіки
(із фондової збірки Тернопільського обласного
краєзнавчого музею)**
Лучків Лариса

207

**Гра чорно-білих ліній і кольорових плям
(роботи народної художниці Олени Кульчицької
у фондах Тернопільського
обласного краєзнавчого музею)**
Касьян Наталія

211

**Козацька тематика в творах образотворчого мистецтва
(на матеріалах художньої групи
Тернопільського обласного краєзнавчого музею)**
Зборівська Оксана

218

Озброєння та військова тактика козаків
Лесіцький Андрій

224

**Колекція годинників із фондової збірки
Тернопільського обласного краєзнавчого музею**
Гнатишин Галина

229

**Палеонтологічна та геологічна збірки
Тернопільського обласного краєзнавчого музею:
історія, колекції, особистості**
Кульчицька Оксана

240

**Записки Наукового товариства імені Шевченка
у фондах бібліотеки Тернопільського обласного
краєзнавчого музею**
Гайда Марія

244

**Грошовий обіг на Тернопільщині
в період Розвинутого і Пізнього Середньовіччя
(на матеріалах нумізматичної колекції Тернопільського
обласного краєзнавчого музею)**
Гаврилюк Олег, Шумська Віра

250

**Енколпіони з колекції
Хмельницького обласного краєзнавчого музею**
Данилова Катерина

254

**Графіка Якова Гніздовського
у збірках музеїв Тернопільщини**
Собкович Наталія

ЕКСПОЗИЦІЙНА ТА ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

261

**Виставкова діяльність Національного музею історії
України в умовах сучасної російсько-української війни**
Срібна Марія

265

**Експозиційна та виставкова діяльність
в експозиції «Середня Наддніпрянщина»
Національного музею народної архітектури
та побуту України останніх років**
Малініна Анна

269

Тернопіль 1920–1930-х років: експозиційно-виставковий потенціал документів архіву Омеляна Прицака
Сидорчук Таїса

274

Експозиційна діяльність Національного заповідника «Замки Тернопілля» на прикладі реекспозиції залу «Зброя» Скалатського замку
Ганусевич Наталія

278

Збереження духовних і культурних традицій українців в діаспорі (за матеріалами експозиції і фондів Тернопільського обласного краєзнавчого музею)
Боженко Надія

СУЧАСНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ МУЗЕЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

288

Креативність як складова розвитку музейної комунікації (з досвіду роботи Тернопільського обласного краєзнавчого музею)
Чеканова Наталія

294

Науково-просвітницька діяльність Тернопільського обласного краєзнавчого музею у викликах сьогодення: період воєнного стану
Лисак Ірина

301

Майстер-класи як нові методи науково-просвітницької діяльності (з досвіду роботи Тернопільського обласного краєзнавчого музею)
Гулик Оксана

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА У НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ

306

Формування національно-патріотичної компоненти в майбутніх вчителів географії засобами музейної педагогіки
Заставецька Леся, Заставецький Тарас, Семеген Оксана

309

Національно-патріотичне виховання учнівської молоді засобами музейної педагогіки
Свистун Олена

316

**Поєднання музейних практик та освітніх технологій:
досвід Державного історико-архітектурного
заповідника у м. Березани**

Лугова Олена

319

**Бережанські краєзнавчі студії Богдана Тихого та Ігоря
Мельника у виданнях ХХІ століття**

Волинець Надія

324

**Роздуми над гравюрою Йогана Гренріха Мюнца
«Замок в Ридомлі»**

Волянчук Борис

329

**Музейна педагогіка у національно-патріотичному
вихованні учнівської молоді**

Магера Тетяна

332

**Співпраця Тернопільського обласного краєзнавчого
музею у просвітництві впродовж 2018–2023 років**

Гаргай Ірина

ІНКЛЮЗІЯ МУЗЕЙНИМИ ЗАСОБАМИ

340

**Музей без кордонів:
інклюзивні проекти світових музеїв
та Харківського історичного музею
імені М. Ф. Сумцова**

Співак Олена

343

**Інклюзивна практика
Тернопільського обласного краєзнавчого музею**

Чеканова Наталія

ВИЗНАЧНІ ПОСТАТІ КРАЄЗНАВСТВА

350

**Венедикт Лавренюк і розвиток краєзнавчої справи
на Тернопільщині**

Бочарова Людмила

356

**Знакові постаті Тернопілля у бібліографічних виданнях
Тернопільської обласної універсальної наукової
бібліотеки**

Пайонк Марія

362

Лев Чачковський і його рукописна праця про Тербовлю

Петегірич Володимир

366

Особистість Ігоря Герети в педагогічному вимірі: проблеми, реконструкції за усноісторичними та документальними джерелами

Сивук Софія

370

«Почесний краєзнавець» Тернопільщини – Петро Медведик

Герасимчук Галина, Стрийвус Наталія

373

Мистецтвознавиця, музейний працівник, громадська діячка та дослідниця творів Іоана Георгія Пінзеля – Стецько Віра Іллівна

Серемуля Тетяна

377

Остап Пасіка – титан праці й велет духу в царині різьби по дереву

Василенко Тамара

380

Краєзнавство Збаражчини. Персоналії та видання

Підставка Руслан

385

Богдан Лепкий в пам'ятках фалеристики та філателії

Тимошик Михайло

388

Франтішек Звержина та його малюнок «Залишки церкви оборонної під Чигирином»

Діденко Яніна

393

Сельський Володимир Олександрович – видатний український геофізик з Поділля

Мовчан Наталія

396

Краєзнавці Тернопільщини: від минулого до сьогодення

Тимошик Михайло

МУЗЕОЛОГІЯ

404

Музей крізь призму часу

Дзісяк Ярослав, Шустик Ганна

407

Екскурсія як основна форма науково-просвітницької роботи в музеї

Штокайло Тетяна

413

Музей і культурний туризм – партнерство, координація, перспективи
Бородай Наталія

ДОДАТКИ

416

**З історії музейної справи.
Керівники. Підписи**

**З історії музейної справи.
Будівлі**

Із найдавніших музейних збірок

життя (помер відомий вчений 18 лютого 1951 року у Києві [6]) був невтомним ученим-новатором, який сміливо й наполегливо пропагував нові методи досліджень. Як талановитий педагог він підготував цілу плеяду відомих геофізиків. У 1960 р. один із послідовників ученого, видатний геофізик, академік АН УРСР Серафим Іванович Субботін став фундатором і першим директором Інституту

геофізики АН України – основного наукового центру в галузі геофізичних досліджень в Україні [4]. Визначні наукові досягнення Володимира Олександровича назавжди залишаться в золотому фонді науки.

Джерела і література

1. Грищук П. І. Сельський Володимир Олександрович. *Енциклопедія Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Енциклопедія персоналій кафедри геофізики*. С. 69. URL: <http://www.geol.univ.kiev.ua/docs/geophys/book/encyclopedia.pdf>
2. Завальнюк О. М., Комарницький О. Б., Стецюк В. Б. *Минуле і сучасне Кам'янця-Подільського. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. Вип. 2. С. 273–277.*
3. Максимчук В. Ю., Лящук Д. Н., Вовченко Р. Г., Кузнецова В. Г. Академік Володимир Олександрович Сельський – фундатор української геофізики (до 130-річчя з дня народження). URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/60678>.
4. Національна академія наук України. 1918–2013. Хронологія. Київ : Фенікс, 2013. 528 с.
5. Сельський Володимир Олександрович. Хмельницька обласна бібліотека для дітей імені Т. Г. Шевченка. URL: http://odb.km.ua/?dep=1&dep_up=430&dep_cur=1113.
6. Чиж І.С. Поруч з корифеями / І. С. Чиж. *Подільської землі сини* / упоряд. С. П. Пилявський, І. С. Чиж. Хмельницький, 1993. С. 105–108.

УДК 930.24

Тимошик Михайло,

кандидат економічних наук,
директор ТОВ «Маркетингові технології ПБС»

КРАЄЗНАВЦІ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ: ВІД МИНУЛОГО ДО СЬОГОДЕННЯ

У роботі висвітлено інформацію про краєзнавців та колекціонерів Тернопільщини, їхні краєзнавчі доробки і напрямки роботи.

Annotation: *The work highlights information about local historians and collectors of the Ternopil region, their local history works and areas of work.*

Ключові слова: *краєзнавці, колекціонери, Тернопільщина.*

Key words: *local historians, collectors, Ternopil Region.*

Дуже часто українці мають відчуття гордості за ту велику історичну

спадщину України, прояку ми всі звикли почути або прочитати в мережі інтернет,

побачити в фондах музеїв тощо. Але ніколи не задумуються про те, хто ж займався дослідженням, збиранням та описом цих історичних чи то пак краєзнавчих досліджень. Особливо це стосується регіонального або ж місцевого напрямку. Тернопільщина в цьому ракурсі не була в стороні, а завжди славилася людьми, які вивчали історію краю. Зараз «модно» називати їх – «краєзнавцями», а в той час їх, можливо, вважали диваками і не завжди ставилися до їхньої роботи з пошаною.

Але хотілось би все-таки згадати тих людей, які все ж таки дуже багато часу, грошей та здоров'я витрачали на ці краєзнавчі дослідження. Замість того, щоб побути з сім'єю, рідними, дітьми – вони сиділи в архівах, бібліотеках, музеях, їздили у краєзнавчі чи пошукові експедиції.

Умовно цю групу дослідників можна було б поділити на тих, хто більше уваги приділяв вивченню, опису знайдених матеріалів, а були і ті – хто все життя збирав, колекціонував та сам створював колекції відповідного напрямку, а також поділити їх по регіональному напрямку дослідження – по місцю проживання або вибір тематики колекціонування.

Насамперед, щоб можливо когось не забути – більше уваги в роботі приділено все ж таки людям, що були знайомі мені та досі працюють на цій ниві краєзнавства Тернопільщини.

Серед таких відомих краєзнавців хотілось би виділити людей, які відомі більш старшому поколінню краєзнавців, музейників, науковців як

Ельгорт Бума, Медвѣдик Петро, Чернихівський Гаврило, Володимир Хома, Герета Ігор, Хаварівський Богдан, Бойцун Любоміра, Матвеев Валерій, Максимюк Юра, Півсеток Любомир, Тхоржевський Роберт, Ониськів Михайло, Гасай Єфрем, Гриб Антон, Савак Богдан, Олещук Ігор, Лавренюк Венедикт, Малевич

Анатолій, Колодницький Степан, Бурма Василь, Ярослав Стоцький, Гуцал Петро, Микола Лазарович, Олег Полянський, Роман Матейко, Йосип Свинко, Ольга Заставецька, Микола Бармак, Іван Зуляк, Володимир Окаринський, археологи-краєзнавці: Богдан Строць, Олег Гаврилук, Володимир Добрянський, Михайло Сохацький, Микола Шаварин, Петро Тимочко, Володимир Ханас, Богдан Пиндус, Надія Халупа, Богдан Петраш, Василь Олійник, Ярослава Гайдукевич, Мирон Сагайдак, Роман Мацелюх, Микола Василечко, Володимир Парацій, Григорій Басюк, Сергій Синюк, Марина Ягодинська, Микола Козак, Богдан Тихий, директори музеїв: Надія Волинець, Тамара Сеніна, Андрій Левчук, Смик Олександр та інші... Кожен з них працював практично все своє життя в культурі, науці, мистецтві чи іншому напрямку, але все рівно дуже багато часу приділяли вивченню історії свого краю. Чи то Тернопільщина в цілому, чи окремий регіон – де він зазвичай мешкав і мав змогу попрацювати в царині краєзнавства. Дуже часто такі люди членами різних спеціалізованих спілок, організацій, товариств чи об'єднань по інтересах Всеукраїнського масштабу чи місцевого.

Серед таких відомих краєзнавців, які проживали та працювали в нашому краї можна згадати з пошаною: Ельгорт Бума (10.02.1923–21.09.1989) – український історик, музейник, краєзнавець. З ініціативи Ельгорта створено ряд краєзнавчих музеїв у містах і селах Тернопільської області. Член редколегії видання «Історія міст і сіл УРСР. Тернопільська область» (1973). Автор статей на історичну тематику в енциклопедіях, наукових збірниках і періодиці; краєзнавчих нарисів «Кременець» (1969, 1977), «Заліщики» (1967), «Тернопіль» (1979; співавтор), буклет про печеру Кришталеву в селі Кривче Борщівського району

Тернопільської області (1964; співавтор); Медвѣдик Петро (22.10.1925–2.12.2006) – український літературознавець, фольклорист, етнограф, бібліограф, мистецтвознавець, краєзнавець. Лауреат багатьох премій, Дійсний член НТШ, Почесний член ВУСК. Автор та видавець багатьох книг, збірок. Автор понад 800 статей в УРЕ, УЛЕ, ЕСУ, ТЕСі, «Словнику художників України», «Шевченківському словнику», енциклопедії «Мистецтво України», довідниках «Митці України» і «Мистецтво України» та інших енциклопедичних виданнях; Черняхівський Гаврило (28.09.1936–19.09.2011) – краєзнавець, історик, літературознавець, поет, редактор, журналіст, «Заслужений працівник культури України», «Почесний громадянин міста Кременець». Понад сорок років займався вивченням минулого Кременеччини – землі, багатої на відомі історичні постаті, науковців, діячів літератури, мистецтва, культури. а за своє життя видрукував 24 книги; Володимир Хома (02.02.1930–06.03.2005) педагог, краєзнавець, літературознавець, фольклорист, літератор. Член НСЖУ (1992), почесний член Всеукраїнського товариства «Просвіта» (1998). Автор багатьох книг та краєзнавчих праць про села Козівського району. Видав бібліографічні покажчики, зібрав низку фольклорно-етнографічних матеріалів із Тернопільщини, що надруковані у збірниках; Герета Ігор (25.09.1938–5.06.2002) – український археолог, мистецтвознавець, історик, поет, викладач і громадсько-політичний діяч. Заслужений діяч мистецтв України (1998). Член НСХУ (1993). Почесний член ВУСК (1996). Член проводу Тернопільської крайової організації НРУ (1989). Депутат Тернопільської обласної ради I–IV-го скликань (від 1990), член її президії, голова постійної комісії з питань духовності, культури, свободи слова та

інформації. Організатор і директор Інституту національного відродження України (від 1991; нині носить ім'я Герети). Голова Тернопільського осередку НТШ (від 1996). Почесний громадянин міста Тернопіль (2003, посмертно). Ігор Герета написав понад 120 розвідок й статей у енциклопедіях, збірниках та періодичних виданнях як України, так і Канади, Польщі, Росії, Сербії, Словаччини. Він – видавець більше як 30 книжок Інституту національного відродження України, а також співавтор трьох академічних досліджень про археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині (1981–1982); спецвипуску журналу «Тернопіль» «Художники Тернопільщини» (1994); нарисів про Теребовлю (1971); Бережани (1979, 1989); Чортків (1985); художників І. Хворостецького (1978); І. Марчука (1985); Я. Омеляна (1993); Хаварівський Богдан (01.09.1948–26.06.2016) – український архівіст, педагог, краєзнавець, громадсько-культурний діяч, літератор. Член НСКУ (1992), НТШ (1994). Депутат Тернопільської обласної ради (1994–1998). Співзасновник обласних організацій ТУМ (1989), член правління обласних організацій «Просвіта» (1989) та Конгресу української інтелігенції (1995), голова обласного правління Асоціації українських словесників (1989), обласної організації «Меморіал» (2003–2016). У 1992–2010 – директор Державного архіву Тернопільської області. Багато зусиль доклав для утворення і систематизації фонду громадських організацій, збереження документів періоду постання незалежності України, формування демократичних організацій, класифікації документів спадщини комуністичної тоталітарної системи. Започаткував каталогізацію існуючої бібліотеки ДАТО, створив велику бібліотеку діаспорної літератури, залучив до її формування ряд відомих у західній діаспорі вихідців із Тернопілля, зокрема історика,

журналіста і громадського політичного діяча Василя Дідюка, який передав архіву понад 900 примірників літератури з власної бібліотеки й особистий архів. Брав участь у влаштуванні виставок до пам'ятних і ювілейних дат видатних людей та історичних подій, організовує науково-практичні конференції; Бойцун Любомира (21.04.1945–6.03.2015) – українська архівістка, краєзнавиця, членкиня ВУСК (1992). Упорядниця збірки документів з історії Тернопільщини. Авторка бібліографічного покажчика «Михайло Паращук», календаря «Тернопіль історичний» (2000), путівника «Завітайте у Тернопіль» (2003), книги «Тернопіль у плині літ: Історико-краєзнавчі замальовки» (2003), численних публікацій на краєзнавчу тематику, зокрема, статей у Тернопільському енциклопедичному словнику; Михайло Ониськів (3.12.1941–30.03.2023) – письменник, краєзнавець, працював у складі редакційної колегії тритомного енциклопедичного видання «Тернопільщина. Історія міст і сіл»; Дудя Ігор (10.03.1940 р. н.) – український мистецтвознавець, краєзнавець, педагог, редактор, діяч культури. Член НСЖУ (1984), НСХУ і НСКУ (1992), Міжнародної асоціації мистецтвознавців (1996), НТШ у Львові (1998). Заслужений працівник культури України (1999). Член редколегії Тернопільського енциклопедичного словника. Заступник голови (від 1994), голова (1998–2000) обласного товариства «Лемківщина»; член колегії Всеукраїнського товариства «Лемківщина» (від 2001), президії Світової Федерації українських лемківських об'єднань (2002–2012). Від 1999 – редактор газети «Дзвони Лемківщини». Автор багатьох художніх каталогів, краєзнавчих путівників, мовознавчих книг та наукових статей. Організатор першого в Україні фестивалю лемківської культури

«Ватра» (село Гутисько Бережанського району Тернопільської області, 5–6 червня 1999); Підставка Руслан (29.11.1969 р. н.) – український географ, краєзнавець, дослідник історико-архітектурної спадщини. Член Наукового товариства імені Шевченка (1993). Досліджував «Територіальну організацію інфраструктури агропромислового комплексу Тернопільської області», Язловецький замок та історію містечка Язловець Бучацького району Тернопільської області. Автор багатьох наукових статей на цю тематику. Голова Наукового товариства студентів і аспірантів Тернопільського державного педагогічного інституту (1993–1994). Працює над дослідженням історії і пам'яток культурної спадщини м. Збаража та населених пунктів Збараської територіальної громади. Розробив туристичний маршрут «Давній Збараж: три культури – одна історія». Сфера наукових інтересів – історична географія, краєзнавство, архітектура, джерелознавство, автор багатьох книг, статей та публікацій; Уніят Віктор – український історик, краєзнавець, журналіст, редактор. Почесний краєзнавець України. Автор і співавтор понад 2000 статей у 4-х томах видання «Тернопільський енциклопедичний словник», тритомника «Історія міст і сіл. Тернопільська область», статей з краєзнавчої тематики в наукових збірниках, періодиці. Авторів і співавтор 16 книг з історії та краєзнавства; Мельничук Богдан (02.08.1952 р. н.) – український письменник, драматург, редактор, журналіст, краєзнавець. Заслужений діяч мистецтв України (2008). Член Національних спілок журналістів та письменників України, краєзнавців, Наукового товариства імені Тараса Шевченка (всі від 1998), нагороджений багатьма відзнаками нагородами, лауреат багатьох премій. Видав 38 своїх книг драматургії, прози й поезії,

автор і співавтор 36 краєзнавчих книжок, автор сотень статей, нарисів, рецензій та інших публікацій у ЗМІ, укладач і редактор понад 500 збірок, видав більше 25 книг, автор і співавтор 15 краєзнавчих книжок; Проців Микола (26.03.1959 р. н.) з Бережан, математик, громадсько-культурний діяч, краєзнавець, заст. директора Бережанського краєзнавчого музею. Лауреат премій з краєзнавства, член НТШ. Постійно публікується в засобах масової інформації, соціальних мережах, учасник міжнародних і всеукраїнських конференцій з питань краєзнавства. Автор, упорядник та видавець книг, присвячених Бережанщині;

Основні напрямки колекціонування, яким приділяли завжди багато уваги та викликали інтерес людей різного покоління, були: філателія, боністика, нумізматика.

Філателія – це колекціонування і вивчення знаків поштової оплати. До них належать марки, етикетки, ярлики, різноманітні провізорії (тимчасові випуски), поштові штемпелі (календарні й спеціального погашення), штампи, а також конверти, поштові картки і листівки з цими знаками – надрукованими (так звані цілісні речі), або наклеєними (так звані цілі речі), ін. види поштової документації.

Боністами називають колекціонерів паперових грошей, емблеми, символічні знаки.

Нумізмати́ка – історична дисципліна, що вивчає монети, гроші та медалі як джерело історичних, економічних, політичних і культурних знань, а також історію грошового обігу та монетного виробництва, процеси фальшування монет та банкнот. Також слово нумізмати́ка використовується на позначення різновиду колекціонування.

Фалеристика (від лат. *falerae*, *phalerae* – «фалери, металеві прикраси, що служили військовими відзнаками»,

дав.-гр. *φάλαρα* – «металеві бляхи, дрібнички») – допоміжна історична дисципліна, яка займається вивченням історії орденів, медалей, значків і взагалі будь-яких нагрудних знаків. Так само називається і колекціонування цих предметів.

Найбільш масовими колекціонуванням не тільки на Тернопільщині, але і на території України завжди була філателія. Тернопільська обласна організація Асоціації філателістів України (ТОО АсФУ) нараховує близько 100 членів, Голови – М. Іванов, В. Куликов, В. Матвеев (від 1994–2019), О. Поливко (2019–2023).

Основні такі колекціонери-філателісти нашого краю були: Максимюк Юрій – філателіст, краєзнавець; Матвеев Валерій (1939–2023) – автор багатьох персональних виставок, ініціатор спеціальних погашень, голова ТОО АсФУ 1994–2019 рр., почесний філателіст Асоціації філателістів України, велика персональна колекція марок, конвертів, поштових листівок; Дідух Василь – краєзнавець, колекціонер марок, конвертів. Автор багатьох виставок філателії, присвячені різним тематикам України, світу та Тернопільщині, певним об'єктам, історичним подіям, містам та селам; Сергій Ткачов (15.04.1958 р. н.) – український педагог, історик, краєзнавець, військово-історичний реконструктор. Автор понад 100 статей зі славістики, автор та співавтор багатьох біограмів (статей-біографій) енциклопедичних видань «Тернопільський енциклопедичний словник». Автор багатьох виставок філателії, присвячені Тернопільщині, певним об'єктам, історичним подіям, містам та селам, «куратор» музею у с. Вікно на Тернопільщині; Юрій Ковальков – філателіст, краєзнавець, поціновувач «нобеліани» – колекціонування марок, конвертів, присвячені тематиці Альфреда Нобеля,

член НСЖУ; Поливко Олег – активний учасник Революції Гідності та АТО. Він авторфундаментальної філателістичної праці – двотомного ілюстрованого каталогу художніх немаркованих конвертів України, ініціатор випуску різноманітної філпродукції, учасник та організатор багатьох філателістичних виставок; Шкільний Володимир – заслужений учитель України з м. Козова, тематика колекціонування: філателія, фалеристика та нумізматики, присвячена Т. Шевченку та С. Крушельницькій, музиці; Повстюк Андрій – тернопільський колекціонер фалеристики (значків, медалей, жетонів) Тернопільщини, колекціонування марок, листівок, конвертів.

Що ж стосувалося нумізматики то серед таких відоміших колекціонерів були: нині покійний Тхоржевський Роберт (25.09.1929–05.09.1921) – доктор історичних наук, професор. Автор багатьох робіт з історії паперових грошей (понад 180). Від 1981 р. – асистент, 1995 р. – професор кафедри грошового обігу та кредиту Тернопільського фінансово-економічного інституту (нині ЗУНУ), де з ініціативи Тхоржевського 1986 р. створено музей історії грошей, 1992 р. перейменовано на науково-дослідний центр історії грошей; Тхоржевський – його директор. А також Гнатишин Мирослав – краєзнавець, колекціонер нумізматики України, боніст, фалерист, нумізмат (тематика – Україна). На матеріалах персональної колекції проводилися виставки, готувалися каталоги та книжки. Велика колекція бон різних країн, в т. ч. періоду Австро-Угорщини, Польщі, СРСР, України; Клименко Олег (05.10.1951 р. н.) – історик, письменник, краєзнавець, кандидат історичних наук, член Національної спілки журналістів України. Співавтор наукових досліджень та видавець власних книжок про «бофони», міську геральдику, статей з нумізматики та

грошового обігу Тернопільщини.

Особливий розвиток на початку 2014–2015 рр. було відновлено інтерес до колекціонування фалеристики в Тернопільщині. Серед таких відомих фалеристів краю були, і є на сьогоднішній день: Смик Олександр (25.10.1957–18.05.2022) – український бард, поет, драматург, громадсько-політичний діяч. Заслужений діяч мистецтв України. Голова Тернопільської обласної організації Національної спілки письменників України. Лауреат численних премій, серед них премія Василя Стуса, братів Лепких, Володимира Гнатюка та Володимира Лучаківського та ін. У 2020 році на Алеї зірок у Тернополі встановлена зірка Олександрю Смику. Член Національної спілки письменників України, Національної спілки журналістів України, Національної спілки театральних діячів України, Національна спілка кобзарів України та Всеукраїнської музичної спілки. Автор поетичних збірок та пісень, ініціатор та організатор фестивалів і мистецьких пленерів. Колекціонер старовинних речей, зокрема речей присвячених Тернополю: значків, листівок, фарфору; Соколовський Олег – колекціонує речі «про індіанців» У колекції – понад 600 кінострічок про індіанців, кілька тисяч різноманітних фотографій, автентичний одяг, зброя і навіть шкіра бізона. Також є велика колекція значків, медалей, жетонів, присвячені Тернопільщині, а також екологічній тематиці. Співавтор книжок про фалеристику Тернопільщини; Тимошик Михайло – український маркетолог, громадсько-політичний діяч, кандидат економічних наук, депутат Тернопільської обласної ради (від 2009), голова постійної комісії з питань духовності, культури, свободи слова та інформації (до 2020 року), з 2021 року — член цієї ж комісії. Член НСПУ та НСКУ, Національної асоціації філателістів України, Наукового товариства імені Шевченка, ТМО

Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка. Захоплення: колекціонування значків та медалей, присвячених Тернопільщині, Лесі Українці, «нобеліані». Автор видань по фалеристиці Тернопільщини та про Тернопільський фарфоровий завод; також згаданий вище – Гнатишин Мирослав; Доля Ігор – тернопільський колекціонер, фалерист по Тернопільщині, колекціонує перші номери газет та журналів.

Заслуговує на увагу той факт, що не тільки колекціонування, але і впорядкування цих артефактів історії у вигляді книжок, каталогів, статей тощо. Серед таких людей є Циклиняк Тарас (6.03.1988 р. н.) – краєзнавець, екскурсовод, автор багатьох книг про Тернопіль, зокрема видання тематичних книг-фотоальбомів із старовинних світлин Тернополя кінця XIX – початку XX ст.

Таким чином, краєзнавство на Тернопільщині є досить розвинутим. Незважаючи, що старші «брати по духу» йдуть в засвіти, їхню роботу продовжують молоді краєзнавці, які вже мають змогу працювати з матеріалами, збільшуючи та примножуючи знання про краєзнавство краю. Завдяки вивченню, збереженню, використанню та популяризації колекціонування предметів старовини в приватних колекціях, музеях з науковою й освітньою метою, відбувається залучення жителів краю до надбань не лише Тернопільщини, але і національної та світової культурної спадщини.

Джерела і література

1. До історії наукового краєзнавства Тернопільщини. *Регіональний інформаційний портал Тернопільщини*. URL: <https://irp.te.ua/z—istoriyi—naukovogo—krayeznavstva—ternopilshhynu/>
2. Категорія: Краєзнавці Тернополя. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%94%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%86%D1%96_%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8F
3. Ковальков Ю. Матвеев В. Філателія Тернопільщини *Тернопільський енциклопедичний словник* : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль, 2009. Т. 4 : А–Я (додатковий). С. 658–659.
4. «Роман про Тернопіль» презентував краєзнавець Тарас Циклиняк. URL: <https://suspilne.media/301842—roman—pro—ternopil—prezentuvav—kraznavec—taras—ciklinak/>
5. У Тернополі відкрили виставку марок. *Область*. URL: <https://oblast—te.com.ua/u—ternopoli—vidkryly—vystavku—marok/>
6. Філателія Тернопільщини. *Регіональний інформаційний портал Тернопільщини*. URL: <https://irp.te.ua/filateliya—ternopilshhynu/>
7. Юрій Ковальков – єдиний на Тернопільщині філателіст, який понад 20 років колекціонує унікальні марки. *Погляд*. URL: <https://poglyad.te.ua/tsikave—pro—ternopilschynu/yurij—kovalkov—yedynyj—na—ternopilshhyni—filatelist—yakyj—ponad—20—rokiv—kolektsionuye—unikalni—marky.html>

Наукове видання
Серія Музейництво

Матеріали
Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції

20–21 квітня 2023 року

Літературний редактор – Крупницька О. Б.
Обкладинка, верстання, дизайн – Касьян Н. О.
Фотографування – художньо-рекламний відділ ТОКМ

Джерельна база світлин розділу «Додатки» –
фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею

Доступна електронна версія збірника за адресою:

Тернопільський обласний краєзнавчий музей
46008, м. Тернопіль, площа Героїв Євромайдану, 3

Музею мій! Не мертві експонати, –
Ти бережеш нетлінні сторінки.
Дозволь Тебе сьогодні привітати
Від себе, городян і Серета-ріки.

Тут праісторії шляхи порозбігались,
Тут сплять громи, вібрують луни кіс.
І загравища дихають із зали,
Які відчуєш через присмак сліз.

Тут щастя Вам увігнуту підкову
На мідній таці піднесе дуліб.
І легко зрозумієш загадкову
Світанну мову неба і землі.

Тут мить і вічність обнялись терново,
В побожній тиші – синій Волі птах.
Тут в пошанівку наше рідне слово,
А добрих справ, як зерен в колосках.

Мій Храме Муз! Мій весноокий Доме,
Мій заповіднику і Розуму, й Краси,
В тобі усе відоме й невідоме –
І саме тим цікавий Ти єси...

Отож тримайтесь! Не за куці гасла,
Хай вас привітно сонце зустріча
И пильнуйте, аби не погасла
Української Історії Свіча!

Михайло Ониськів
18.05.1998

